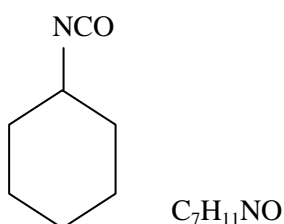

dr SŁAWOMIR BRZEŹNICKI
Instytut Medycyny Pracy
im. prof. dr. med. Jerzego Nofera
90-950 Łódź
ul. św. Teresy 8

Izocyjanian cykloheksylu

– metoda oznaczania

Numer CAS: 3173-53-3

Słowa kluczowe: izocyjanian cykloheksylu, analiza powietrza, stanowisko pracy, HPLC.

Key words: cyclohexyl isocyanate, air analysis, workplace, HPLC.

Metodę stosuje się do oznaczania stężeń izocyjanianu cykloheksylu w powietrzu na stanowiskach pracy podczas przeprowadzania kontroli warunków sanitarnohigienicznych.

Metoda polega na przepuszczeniu badanego powietrza przez filtr z włókna szklanego pokryty 1-(2-pirydylo)-piperazyną, ekstrakcji powstałej pochodnej za pomocą mieszaniny acetonitrylu i sulfotlenku dimetylu oraz chromatograficznym oznaczaniu powstałego związku techniką wysokosprawnej chromatografii cieczowej z detekcją spektrofotometryczną (UV-VIS) lub spektrofluorymetryczną (FLD).

Oznaczalność metody wynosi 0,008 mg/m³ powietrza (detektor spektrofluorymetryczny).

CHARAKTERYSTYKA SUBSTANCJI

Izocyjanian cykloheksylu (cykloheksylowy ester kwasu izocyjanowego, IC) powstaje w reakcji dehydratacji *N*-cykloheksylo-formamidu. Związek ten występuje w postaci bezbarwnej lub lekko żółtawej cieczy o nieprzyjemnym, ostrym zapachu. Izocyjanian cykloheksylu dobrze rozpuszcza się w sulfotlenku dimetylu (DMSO), 95-procentowym etanolu i acetonie. W kontakcie z wodą ulega hydrolizie. W podwyższonej temperaturze ulega samoczynnej polimeryzacji z uwolnieniem ditlenku węgla i ciepła. Gwałtownie reaguje z takimi środkami utleniającymi, jak: alkohole, kwasy, zasady, aminy lub metale. Izocyjanian cykloheksylu jest stosowany głównie (jako produkt pośredni) w produkcji leków, pestycydów i innych związków karbamylowych. Stosowany jest również jako inicjator procesu polimeryzacji przy produkcji poliuretanów, gumy oraz mas plastycznych.

Najważniejsze właściwości fizykochemiczne izocyjanianu cykloheksylu:

– masa cząsteczkowa	125,17
– gęstość (w temp. 20 °C)	0,96 g/cm ³
– temperatura topnienia	-80 °C
– temperatura wrzenia	168 ÷ 170 °C (1013 hPa)
– temperatura zapłonu	66 °C (otwarty tygiel)
– prężność pary (w temp. 20 °C)	2,2 hPa
– współczynniki przeliczeniowe:	1 ppm = 5,12 mg/m ³ ; 1 mg/m ³ = 0,2 ppm.

Głównymi drogami narażenia na izocyjanian cykloheksylu w warunkach narażenia zawodowego są drogi oddechowe i bezpośredni kontakt ze skórą. Szkodliwe działanie tego związku wynika z jego silnych właściwości drażniących i uczulających. U pracowników narażonych na izocyjanian cykloheksylu drogą inhalacyjną stwierdzano trudności w oddychaniu, duszność i suchy kaszel. Bezpośrednie działanie na skórę objawia się pojawianiem obrzęków i zaczerwienień. Izocyjanian cykloheksylu może także działać szkodliwie na błony śluzowe oczu i powodować oparzenia lub uszkadzać rogówkę.

W Polsce dotychczas nie ustalono wartości NDS i NDSC_h izocyjanianu cykloheksylu. W 2004 r. Zespół Ekspertów ds. Czynników Chemicznych Międzyresortowej Komisji ds. NDS i NDN Czynników Szkodliwych dla Zdrowia w Środowisku Pracy zaproponował przyjęcie stężenia 0,04 mg/m³ izocyjanianu cykloheksylu za wartość NDS.

PROCEDURA ANALITYCZNA

1. Zakres stosowania metody

Metodę stosuje się do oznaczania izocyjanianu cykloheksylu na stanowiskach pracy podczas przeprowadzania kontroli warunków sanitarnohigienicznych.

Najmniejsze stężenie izocyjanianu cykloheksylu, jakie można oznaczyć w warunkach pobierania próbek powietrza i wykonania oznaczania opisanych w metodzie, wynosi 0,008 mg/m³ (detektor spektrofotometryczny).

2. Norma powołana

PN-Z-04008-7:2002/Az1:2004 Ochrona czystości powietrza – Pobieranie próbek – Zasady pobierania próbek powietrza w środowisku pracy i interpretacji wyników.

3. Zasada metody

Metoda polega na przepuszczeniu badanego powietrza przez filtr z włókna szklanego pokryty 1-(2-pirydylo)piperazyną, ekstrakcji powstałej pochodnej za pomocą mieszaniny acetonitrylu i sulfotlenku dimetylu oraz chromatograficznym oznaczaniu powstałego związku techniką wysokosprawnej chromatografii cieczowej z detekcją spektrofotometryczną (UV-VIS) lub spektrofotometryczną (FLD).

4. Wytyczne ogólne

4.1. Czystość odczynników

Jeżeli nie podano inaczej, do analizy należy stosować odczynniki i substancje wzorcowe o stopniu czystości co najmniej cz.d.a.

4.2. Dokładność ważenia

Substancje stosowane w analizie należy ważyć z dokładnością do 0,0002 g.

4.3. Postępowanie z substancjami toksycznymi

Czynności, podczas których używa się rozpuszczalników organicznych, należy wykonywać pod sprawnie działającym wyciągiem. Zużyte roztwory i odczynniki należy gromadzić w przeznaczonych do tego celu pojemnikach i przekazywać do zakładów zajmujących się utylizacją.

5. Odczynniki, roztwory i materiały

5.1. Acetonitryl do HPLC

Stosować według rozdziału 4.

5.2. Sulfotlenek dimetylu do HPLC

Stosować wg rozdziału 4.

5.3. Izocyjanian cykloheksylu

Stosować wg rozdziału 4.

5.4. Kwas octowy

Stosować wg rozdziału 4.

5.5. Metanol do HPLC

Stosować wg rozdziału 4.

5.6. Octan amonu

Stosować wg rozdziału 4.

5.7. 1-(2-Pirydylo)piperazyna

Stosować wg rozdziału 4.

5.8. Mieszanina acetonitrylu i sulfotlenku dimetylu

Zmieszać ze sobą acetonitryl wg punktu 5.1. i sulfotlenek dimetylu wg punktu 5.2. w stosunku 9: 1 (v/v).

5.9. Mieszanina acetonitrylu i wody

Zmieszać ze sobą acetonitryl wg punktu 5.1. i wodę wg punktu 5.16. w stosunku 15 : 85 (v/v).

5.10. Roztwór octanu amonu

Odważyć 0,71 g octanu amonu wg punktu 5.6. Przenieść ilościowo do kolby o pojemności 1 l i rozpuścić w mieszaninie acetonitrylu i wody wg punktu 5.9. Kolbę uzupełnić do kreski. Przed zastosowaniem doprowadzić do pH = 5,5 za pomocą kwasu octowego wg punktu 5.4. (roztwór octanu amonu stanowi jedną z faz stosowanych do elucji; w zależności od potrzeb – zmiana warunków rozdziału chromatograficznego – stężenie octanu amonu można modyfikować w zakresie 0,005 ÷ 0,02 mol/l, a pH w zakresie 5,1 ÷ 6,5).

5.11. Pochodna izocyjanianu cykloheksylu

Rozpuścić 500 mg izocyjanianu cykloheksylu wg punktu 5.3. w 25 ml sulfotlenku dimetylu wg punktu 5.2. Roztwór ten powoli dodawać do roztworu przygotowanego przez rozpuszczenie 1 g 1-(2-pirydylo)piperazyny wg punktu 5.7. w 25 ml sulfotlenku dimetylu wg punktu 5.2. Otrzymany roztwór podgrzać do temperatury 60 ÷ 90 °C i mieszać przez około 30 min. Po tym czasie do mieszaniny dodać 300 ml wody wg punktu 5.16. Powstały osad odsączyć i wysuszyć w temperaturze około 75 °C. Wysuszony osad rozpuścić w 150 ml toluenu wg punktu 5.15., a następnie podgrzać do temperatury około 60 °C i bardzo powoli dodawać odpowiednią do wytrącenia osadu ilość metanolu wg punktu 5.5. Roztwór pozostawić do wystygnięcia, osad przefiltrować i wysuszyć pod próżnią. Otrzymaną pochodną przechowywać w szczelnie zamkniętym pojemniku.

5.12. Roztwór podstawowy izocyjanianu cykloheksylu

Odważyć 9,3 mg pochodnej izocyjanianu cykloheksylu wg punktu 5.14. i przenieść ilościowo do kolby pomiarowej o pojemności 25 ml za pomocą mieszaniny wg punktu 5.8. Jeden mililitr tak przygotowanego roztworu zawiera 0,372 mg pochodnej izocyjanianu cykloheksylu.

5.13. Roztwory wzorcowe pośrednie izocyjanianu cykloheksylu

Do siedmiu kolb pomiarowych o pojemności 10 ml przenieść odpowiednio, w mililitrach: 0,13; 0,25; 0,5; 1,25; 2,5; 5,0 i 10,0 roztworu wzorcowego podstawowego izocyjanianu cykloheksylu wg punktu 5.11. i uzupełnić do kreski mieszaniną wg punktu 5.8. Jeden mililitr tak przygotowanych roztworów zawiera odpowiednio, w mikrogramach: 4,8; 9,3; 18,6; 46,5; 93,0; 186,1 i 372,0 pochodnej izocyjanianu metylu. Stężenia te odpowiadają stężeniom izocyjanianu cykloheksylu, w mikrogramach na mililitr: 2; 4; 8; 20; 40; 80 i 160.

5.14. Roztwór pokrywający

Mikrostrzykawką wg punktu 6.7. pobrać 200 µl 1-(2-pirydylo)piperazyny wg punktu 5.7. i przenieść do kolby pomiarowej o pojemności 100 ml. Kolbę uzupełnić do kreski acetonitrylem. Jeden mililitr tak przygotowanego roztworu zawiera około 2 mg 1-(2-pirydylo)piperazyny.

5.15. Toluen do HPLC

Stosować wg rozdziału 4.

5.16. Woda o czystości do HPLC

Stosować wg rozdziału 4.

6. Przyrządy pomiarowe i sprzęt pomocniczy

6.1. Chromatograf cieczowy

Stosować chromatograf cieczowy (system gradientowy) z detektorem spektrofotometrycznym lub spektrofluorymetrycznym.

6.2. Kolby

Stosować kolby pomiarowe o pojemności, w mililitrach: 10; 25; 100 i 1000.

6.3. Kolumna chromatograficzna

Stosować kolumnę chromatograficzną stalową wypełnioną fazą cyjanową (CN), zapewniającą rozdział izocyjanianu cykloheksylu od 1-(2-pirydylo)piperazyny i innych substancji współwystępujących.

6.4. Filtry

Stosować filtry z włókna szklanego zatrzymującego cząsteczki o wielkości powyżej 1,6 µm, o grubości 0,26 mm i średnicy 37 mm, z oprawkami.

6.5. Pompa

Stosować pompę umożliwiającą pobieranie próbek powietrza ze strumieniem objętości 1 l/min.

6.6. Fiolki

Stosować fiolki (wialki) o pojemności około 4 ml.

6.7. Mikrostrzykawki

Stosować mikrostrzykawki o pojemności 100 i 250 µl.

6.8. Sączki

Stosować sączki z PTFE o średnicy porów 0,45 µm.

7. Przygotowanie filtrów szklanych do pobierania próbek powietrza

Na filtr szklany wg punktu 6.4. nanieść 0,5 ml roztworu wg punktu 5.14. Filtry pozostawić przez dobę do wysuszenia w zamkniętym pojemniku, np. ekсыkatorze. Wysuszone filtry przechowywać w szczelnie zamkniętych pojemnikach.

Dopuszcza się zastosowanie do pobierania próbek powietrza dostępnych w handlu filtrów szklanych pokrytych 1-(2-pirydylo)piperazyną.

8. Pobieranie próbek powietrza

Podczas pobierania próbek powietrza należy stosować się do wymagań zawartych w normie PN-Z-04008-7:2002/Az1:2004. Podczas pobierania próbek indywidualnych należy przez filtry pokryte 1-(2-pirydylo)piperazyną przepuścić od 60 do 240 l powietrza ze strumieniem objętości 1 l/h. Filtry z pobranymi próbkami powietrza należy przechowywać w chłodziarce. Próbkę przechowywaną w szczelnie zamkniętych pojemnikach są trwałe przez minimum 40 dni.

9. Warunki pracy chromatografu

Należy tak dobrać skład fazy ruchomej, aby zapewnić rozdział izocyjanianu cykloheksylu od substancji współwystępujących. W tabeli 1. podano przykładowe warunki rozdziału dla kolumny chromatograficznej wg punktu 6.3.

Tabela 1.

Warunki pracy chromatografu cieczowego

Warunki oznaczania	Supelcosil LC-CN, 250 · 3 mm, 5 µm
Faza ruchoma	acetonitryl (A): octan amonu 0,01 M w mieszaninie acetonitryl: woda (15: 85, pH 5,5), (B)
Natężenie przepływu	0,4 ml/min
Program gradientu	0 min 0% A 22 min 55% A 23 min 0% A 35 min 0% A
Temperatura kolumny	25 °C
Długość fali analitycznej	λ_{wzb} – 240, λ_{em} – 370 nm (FLD) 254 nm (UV-VIS)
Objętość próbki	5 µl

10. Sporządzanie krzywej wzorcowej

Na siedem filtrów wg punktu 6.4. nanieść mikrostrzykawką wg punktu 6.7. po 100 µl roztworów wzorcowych pośrednich izocyjanianu cykloheksylu wg punktu 5.13. Filtry wysuszyć w strumieniu osuszonego azotu i umieścić we fiolkach wg punktu 6.6. Do fiolek dodać po 2 ml mieszaniny wg punktu 5.8. i umieścić na wytrząsarce rotacyjnej przez 15 min. Ekstrakty przesączyć przez sączki wg punktu 6.8. Stężenie izocyjanianu cykloheksylu w tak otrzymanych roztworach wynosi, w mikrogramach na mililitr: 0,1; 0,2; 0,4; 1,0; 2,0; 4,0 i 8,0. Roztwory poddać analizie chromatograficznej. Sporządzić krzywą wzorcową, odkładając na osi odciętych zawartość izocyjanianu cykloheksylu w 1 ml roztworu, a na osi rzędnych – średnią wartość pola powierzchni (wysokości) piku tego związku. W wypadku oznaczania powstałego związku techniką wysokosprawnej chromatografii cieczowej z detekcją spektrofotometryczną

(UV-VIS) skalę wzorców należy ograniczyć do 5 punktów, ze względu na większą granicę oznaczalności metody (0,43 µg/ml).

11. Wykonanie oznaczania

Filtry umieścić we fiolkach wg punktu 6.6. Do fiolek dodać po 2 ml mieszaniny acetonitrylu i sulfotlenku dimetylu wg punktu 5.8. i umieścić na wytrząsarce rotacyjnej przez 15 min. Ekstrakty przesączyć przez sącziki wg punktu 6.8., a otrzymane roztwory poddać analizie chromatograficznej. Próbkę, których wartości pola powierzchni (wysokości) pików przekraczają wartości pola powierzchni (wysokości) pików wzorca o największym stężeniu, należy rozcieńczyć mieszaniną wg punktu 5.8. Dodatkowe rozcieńczenie należy uwzględnić w obliczeniach.

12. Obliczanie wyniku oznaczania

Stężenie izocyjanianu cykloheksylu (X) w badanym powietrzu obliczyć w miligramach na metr sześcienny, na podstawie wzoru:

$$X = \frac{c}{V} \cdot 2,$$

w którym:

- c – stężenie izocyjanianu cykloheksylu odczytane z krzywej wzorcowej, w mikrogramach na mililitr
- V – objętość przepuszczonego powietrza, w litrach
- 2 – współczynnik rozcieńczenia próbki wynikający z objętości mieszaniny acetonitrylu i sulfotlenku dimetylu użytej do ekstrakcji (2 ml).

INFORMACJE DODATKOWE

Badania wykonano, stosując chromatograf cieczowy firmy Waters model Alliance wyposażony w pompę poczworną, automatyczny dozownik próbek oraz detektor spektrofotometryczny (PAD 9966) i spektrofluorymetryczny (MFD 2475).

Na podstawie przeprowadzonych badań otrzymano następujące dane walidacyjne:

- zakres pomiarowy: 0,1 ÷ 8,0 µg/ml
(0,0013 ÷ 0,106 mg/m³ – próbka powietrza 150 l i detektor FLD)
- granica wykrywalności: 0,001 µg/ml (FLD)
0,13 µg/ml (UV-VIS)
- granica oznaczania ilościowego: $X_{ozn} = 0,002$ µg/ml (FLD)
0,43 µg/ml (UV-VIS)
- współczynnik korelacji charakteryzujący liniowość krzywej wzorcowej: $r = 0,999$ (detektory FLD, UV-VIS)
- całkowita precyzja badania: $V_c = 7,0\%$
- niepewność całkowita metody: 18,3%.

SŁAWOMIR BRZEŹNICKI

Cyclohexyl isocyanate – determination method

A b s t r a c t

Air samples are collected by drawing a known volume of air through glass fibre filters impregnated with a solution of 1-(2-pyridyl)piperazine. The filters are transferred into 4 ml vials and extracted in a shaker with 2 ml of the acetonitrile: dimethylsulfoxide (9: 1) mixture. The obtained extracts are analyzed by high performance liquid chromatography with ultraviolet or spectrofluorimetric detection.

The working range of the analytical method is from 0.1 to 8.0 $\mu\text{g/ml}$ ($0.0013 \div 0.106 \text{ mg/m}^3$ for a 150 l air sample).